

L'estratègia en seguretat del pacient a Catalunya

Fernando Álava, Josep Davins, David Elvira, Miquel Esquerra, Pilar Fabré, Alfonso García, Oksana Lushchenkova, M. Carmen Moreno, Glòria Oliva

Servei de Promoció de la Seguretat del i la Pacient. Direcció General de Recursos Sanitaris. Departament de Salut de la Generalitat de Catalunya.

Introducció

La seguretat dels pacients, entesa com la dimensió de la qualitat assistencial que busca reduir i prevenir els riscos associats a l'atenció sanitària, és un aspecte clau dins l'àmbit assistencial que afronten en l'actualitat els sistemes sanitaris d'arreu del món. La seva rellevància neix de l'imperatiu ètic de no maleficència ("primer de tot, no fer mal") i del convenciment que no és acceptable que un pacient presenti danys derivats de l'atenció sanitària rebuda, de la qual s'espera que sigui curadora i proporcioni confort i qualitat de vida. Factors com la complexitat de l'assistència sanitària, la diversificació de professionals que intervenen o l'existència de diferents fases assistencials, contribueixen a l'aparició d'esdeveniments adversos que poden comprometre la seguretat dels i de les pacients. A aquests factors s'afegeix l'aparició de noves tecnologies, nous tractaments, medicaments i d'altres procediments que, juntament amb l'augment de la informació provinent dels avenços científics fan que l'atenció sanitària sigui cada vegada més sofisticada i amb més riscos potencials.

Atès que la seguretat és una condició imprescindible per a la qualitat assistencial, per impulsar-la, el sistema de salut ha de desenvolupar i mantenir una cultura de la seguretat. Els professionals, els pacients i la resta d'agents del sistema han de ser informats que si bé l'error humà pot aparèixer, cal adoptar les mesures per tal que les causes que el produeixen siguin reduïdes de forma sistemàtica.

Els estudis realitzats fins ara mostren que la magnitud dels problemes derivats de les conseqüències per deficiències en la seguretat és elevada. Dos estudis recollits a l'informe de l'*Institut of Medicine* titulat *To err is human*:

Building a safer health system, estimen que entre 44.000 i 98.000 persones moren cada any a causa dels problemes de seguretat atribuïbles a l'atenció sanitària als Estats Units. Els errors de medicació podrien produir 7.000 morts cada any. Només en l'àmbit hospitalari els problemes de seguretat prevenibles representen entre el 2% i el 4% de la despesa sanitària als Estats Units.

A Espanya, l'estudi ENEAS va mostrar que fins al 9,3% dels pacients ingressats en un hospital pateix algun efecte advers relacionat amb l'atenció sanitària, essent l'ús de medicaments la principal causa identificada, amb el 37,4% del total de causes, seguida per la infecció nosocomial (25,4%) i per l'aplicació de tècniques i procediments (25%)¹.

En un recent estudi a Catalunya, es va detectar una incidència d'errors en els processos d'utilització de medicaments en pacients hospitalitzats de 16,9 errors/100 pacients/dia; d'aquests, el 15,6% van arribar als pacients, tot i que la major part no varen tenir un efecte perjudicial.

Respecte a l'Atenció Primària, l'estudi APEAS ha objectivat una prevalença d'esdeveniments adversos de 18,6‰ (IC 95%: 17,7-19,4), el 48% relacionats amb la medicació.

És amb la finalitat d'avançar en la seguretat dels pacients i fruit d'aquesta preocupació que des de fa uns anys es disposa de diversos documents que són el resultat del treball de diferents grups d'estudi en diverses parts del món, sobretot als Estats Units, al Regne Unit, Austràlia i Canadà.

L'any 2002, l'Organització Mundial de la Salut (OMS), a la 55a Assemblea Mundial de la Salut que es va fer a Ginebra, va aprovar la resolució WHA55.18 a la qual s'insta als diferents estats membres a prioritzar la seguretat dels pacients i establir tota mena de millores que disposin de prou base científica, en l'atenció de la salut, la vigilància dels medicaments, l'equip mèdic i les tecnologies. D'aquesta manera, són l'objectiu prioritari les estratègies d'àmbit nacional i internacional que impulsin la millora a l'àmbit de la seguretat del pacient a tot el món.

A la referida resolució, els estats membres de l'OMS varen sol·licitar a l'Organització que prenguéssin la iniciativa per definir normes i patrons a nivell mundial, impulsant la investigació i recolzant el treball dels països per crear i posar en marxa normes d'actuació concreta.

Correspondència: Dr. Fernando Álava Cano
Servei de Promoció de la Seguretat de Pacients
Subdirecció General de Serveis Sanitaris
Departament de Salut
Travessera de les Corts, 131-139 (Pavelló Ave Maria)
08028 Barcelona
Tel. 935 566 380
Adreça electrònica: falava@gencat.cat

Va ser a l'Assemblea Mundial de 2004 on es va acordar organitzar una Aliança Internacional per a la Seguretat del Pacient, que es posà en marxa el 27 d'octubre d'aquell any. El programa de l'Aliança inclou una sèrie de mesures clau, orientades a la reducció del nombre de malalties, traumatismes i morts relacionats amb l'assistència sanitària².

La seguretat dels pacients a Catalunya

L'Aliança per a la Seguretat dels Pacients a Catalunya és una iniciativa impulsada des del Departament de Salut de la Generalitat des de l'any 2005 per establir una xarxa de grups d'interès que s'impliquin en la promoció de la seguretat i en la integració d'idees que potenciïn la conscienciació i l'abordatge de la temàtica a Catalunya (Departament de Salut, Institut Català de la Salut, Consorci Hospitalari de Catalunya, Unió Catalana d'Hospitals, Agrupació Catalana d'Establiments Sanitaris i Institut Avedis Donabedian).

En aquest marc de l'Aliança per a la Seguretat dels Pacients a Catalunya s'ha promogut la realització de projectes multicèntrics en seguretat dels pacients i s'han portat a terme, fins ara, diverses iniciatives que han permès assolir uns resultats força significatius en els aspectes que han estat objecte de millora. En aquest sentit, cal esmentar els esforços en l'àmbit de prevenció de la infecció nosocomial, en la seguretat en la utilització de sang i derivats sanguinis i en la prevenció d'errors de medicació.

En el marc d'aquesta Aliança, el Departament de Salut va impulsar també la col·laboració de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques i de la Salut de Catalunya i de Balears en la recerca de seguretat. Aquesta col·laboració es va materialitzar en la realització de diferents projectes i la participació de la majoria de les seves societats científiques.

Per altra banda, l'estratègia en seguretat dels pacients del Pla de Salut de Catalunya (Horitzó 2010) ha impulsat pràctiques segures i ha proporcionat l'adopció d'eines i metodologies de treball per crear i consolidar progressivament una cultura de seguretat en els centres assistencials que parteix de la implicació i facilitació del lideratge de les organitzacions sanitàries. L'evolució de l'estratègia en seguretat dels pacients a Catalunya es representa, de forma resumida, en la Figura 1.

La necessitat d'alineació amb els objectius citats per part del Departament de Salut i, específicament, de la Direcció General de Recursos Sanitaris, va fer replantejar la seva estructura i organització. Des d'aquesta perspectiva es va crear el Servei de Promoció de la Seguretat del i la Pacient. Aquests servei s'estructura en dues unitats funcionals: la Unitat Funcional de Seguretat del Pacient, amb funcions de desenvolupament d'estratègies i realització de treball de camp (com, per exemple, auditories de seguiment de projectes), que col·labora amb l'altra unitat, la Unitat Funcional d'Avaluació i Recerca en Qualitat

Assistencial, que té entre les seves funcions l'elaboració del quadre de comandament, així com del mapa de riscos, el disseny d'instruments de mesura en seguretat, el *benchmarking*, l'avaluació dels projectes proposats i desenvolupats, la web de seguretat dels pacients i el desenvolupament del programa anual de formació continuada en Seguretat.

Actualment, hi ha diversos projectes endegats en Seguretat dels Pacients en els quals hi participen aproximadament 100 centres de diferents àmbits i més de 700 professionals directament implicats en aquests projectes, entre els quals destacaríem:

- Prevenció de la infecció nosocomial hospitalària a través d'estratègies d'higiene de les mans
- Identificació inequívoca de pacients
- Bacterièmia zero associada a catèters en les unitats de cures intensives (UCI) i fora de les UCI
- Pràctiques segures en la prevenció de caigudes de pacients
- Prevenció de la infecció quirúrgica
- Prevenció d'incidents a cirurgia (procediment correcte del lloc correcte)
- Pràctiques segures en l'avaluació anestèsica preoperatòria
- Promoció de la instauració de programes de conciliació de la medicació en pacients hospitalitzats
- Ús d'eines de suport a la prescripció segura de medicaments

A més d'aquests projectes, hi ha un abordatge integral de la Seguretat en els centres hospitalaris que consisteix en el disseny, avaluació i millora de pautes de bona gestió de seguretat en diverses àrees clíniques, com són urgències, les àrees quirúrgiques, les UCI i les unitats d'hospitalització. Durant l'any 2010 es pretén estendre aquesta estratègia a l'Atenció Primària de Salut i als centres de salut mental i sociosanitaris.

Línies de futur en seguretat dels pacients a Catalunya

El Pla Estratègic en Seguretat dels Pacients de Catalunya marca les següents quatre línies estratègiques: 1) impulsar la cultura de la Seguretat, 2) difondre el coneixement de la Seguretat, 3) implicar els professionals i els pacients, i 4) establir fòrums de comunicació.

Dins la primera línia estratègica, s'ha creat un Grup Assessor en Seguretat de Pacients que dona continuïtat a les diferents accions desenvolupades i duu a terme la seva avaluació. Figuren igualment en aquesta primera línia estratègica, la programació i realització d'auditories d'implantació de projectes així com el disseny d'estratègies d'intervenció que generin la implantació de millores a l'atenció sanitària (urgències, blocs quirúrgics, clíniques dentals, assistència primària, centres sociosanitaris, salut mental, etc.) establint un retorn proactiu de la informació.

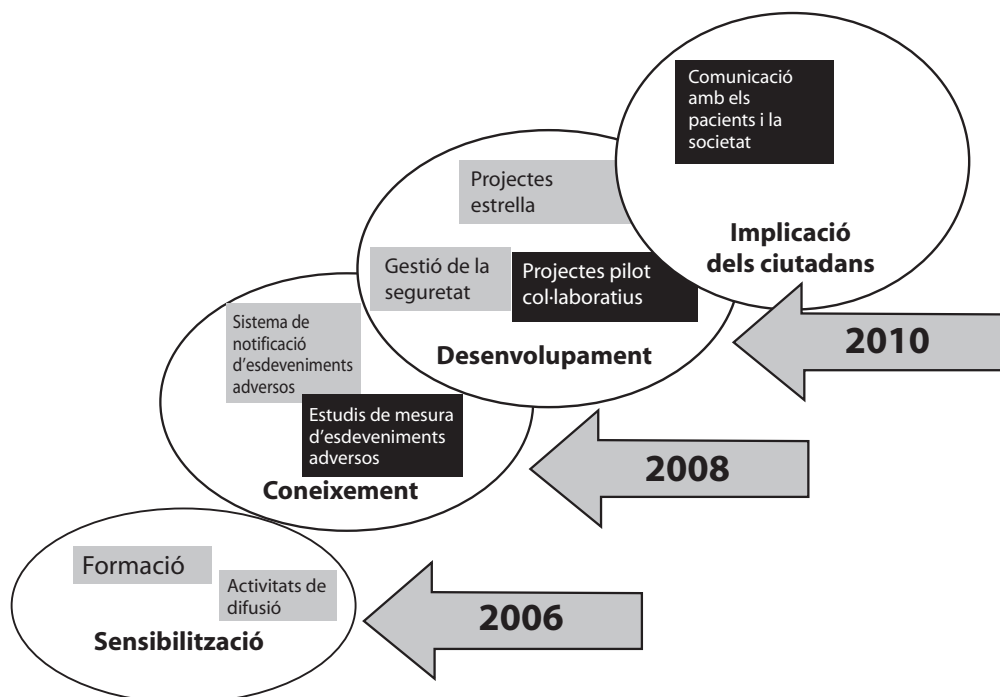

FIGURA 1. Evolució estratègica en seguretat dels pacients a Catalunya (2006-2010)

La difusió del coneixement en seguretat engloba la segona de les línies estratègiques i, en aquest sentit, ja s'ha iniciat una sèrie d'activitats formatives, com la realització de diverses edicions del curs de sales blanques hospitalàries, i s'han portat a terme les primeres Jornades en Seguretat de Pacients. A més, s'està coordinant la difusió de les guies de pràctica clínica impulsades pel Ministeri de Sanitat i Política Social, així com la realització de cursos de seguretat. Actualment s'ha iniciat un projecte de formació dels metges interns residents en aquests continguts.

La implicació dels professionals i dels pacients conforma la tercera de les línies amb la promoció de la participació a cursos i jornades, la difusió de coneixements a les auditories i el foment de la participació dels professionals i dels pacients a fòrums de comunicació, així com la promoció de la realització de projectes de seguretat i l'establiment de premis en seguretat.

Per últim, l'establiment de fòrums de comunicació, amb l'impuls de la pàgina web de seguretat del Departament, on figuri documentació destacada de consulta i informació d'altres pàgines i la creació d'un bloc de seguretat amb accés per a professionals i pacients, són aspectes vinculats a la quarta de les línies estratègiques.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

1. Estudio nacional de efectos adversos ligados a la hospitalización. ENEAS 2005. Ministerio de Sanidad y Consumo, 2006. Disponible a: http://www.msc.es/organizacion/sns/planCalidadSNS/pdf/excelencia/opsc_sp2.pdf. Accés el 8 d'octubre de 2010.
2. World Health Organization. World Health Alliance for Patient Safety, Forward Programme. Geneve: World Health Organization; 2004. Disponible a: http://www.who.int/patientsafety/en/brochure_final.pdf. Accés el 2 d'octubre de 2010.